

Livet i Ryslinge set med barneøjne

Den yngste søn Aksel, også døbt Melbye Frederiksen, der blev en kendt landbrugskonsulent, nedskrev i 1960 en skildring af familiens liv i Ryslinge, som han havde fået det fortalt, og som han selv havde oplevet det i de første 7 år af sin levetid.

Han fortæller, at hans far havde opført en større gård og flyttet udbygningerne fra slægtsgården ud på marken vest for byen, og et nyt stuehus var blevet opført dér. De første år i den store gård var også gode, for som Aksel skriver: *"Netop 1870'erne var gode år for landbruget, de bedste, der havde været i det århundrede. Kornpriserne var gode, og hjemme på gården sled man i det med hjemmetilvirkning af smør---. Jo, mor har fortalt adskillige gange om sit hjemmemejeri og den gode pris, hun fik for sit smør"*.

Her kan indskydes, at Lars Frederiksen havde et godt venskab med digteren og gårdmanden Mads Hansen i Hundstrup. Mens familien stadig boede i Ryslinge, havde Lars Frederiksen planlagt et besøg hos ham for at se hans mejeri, der blev drevet med stor indsigt, lige før sønnen Johannes døde, men han kom sikkert ikke derhen på det aftalte tidspunkt, om nogensinde.

"Og far skrev, når han kunne være i fred for sin mor – det var tit, at det måtte camoufleres – gamle Johanne Frederik Laus (Larsen) var ikke så let i den daglige omgang". (Det var hende, som både Birkedal og Kold var så begejstrede for).

"Men så døde Johannes (den førstefødte), og det var et knusende slag for far ---. Den store gård tog også på hans kræfter." --- Han solgte den omgående, gården forsvandt derefter lidt efter lidt, og Lars Frederiksen købte sit gamle stuehus med lidt jord tilbage. Her oprettede han en friskole for børnene af lærerne på Ryslinge Højskole og sine egne børn. Det var en meget lille skole, som man ser på billedet fra 1884. Han betegnes i en sognerådliste fra 1882 som husmand og fhv. friskolelærer – så man har måske ikke regnet den lille friskole for noget.

Gårdmanden, kommunalmanden og folkemindesamleren

Trods sønnens død levede Lars Frederiksen med i byens liv, og han var medlem af sognerådet, indtil familien rejste fra Ryslinge i 1887, og i en periode var han endda dets formand.

Han havde i sin tidlige ungdom indsamlet folkeminder, og gjorde det nu lidt igen, og selv i dag karakteriseres han af Dansk Folkemindesamling som en af de allerbedste folkemindeoptegnere. Aksel skriver herom: *"Far var --- en meget flittig indsamler af danske folkeminder--- og havde et intimt samarbejde med Evald Tang Kristensen, hvor jeg husker denne store brede mands besøg, og jeg granskede "Skattegraveren", --- hvori disse minder fandt sit blivende sted. Men i fars bedste tid var det Svend Grundtvig, som far sendte sine indsamlede minder ind til".* Og det var i tiden fra 1856 til 1861, altså også i Båring-tiden. Lars Frederiksen skrev dog til Svend Grundtvig, at det var mere sparsomt med minderne i folkemunde her end på Ryslinge-egnen. Lidt kunne der dog blive ud af det alligevel *"med flid og påpasselighed på de smuler"*, han kunne finde. (se *Lars Frederiksen (1835-1893* af Birger Isaksen, Fynske Aarbøger IV, 1950)

Skribent og Stridsmand

Lars Frederiksen opgav heller ikke sit skriveri. Allerede året efter sønnens død udkom *Den folkelige vækkelse i Danmark*, en tidsbetragtning. Den kunne næsten være skrevet i dag. Ånden fra 1848 var henvejret, og Lars Frederiksen mener, at hovedspørgsmålet i politik har været, *"hvem der skulle have magten, men den enhedstanke, der var i 1848 er forsvundet"*. Han finder det politiske liv ørkesløst!

I forlængelse heraf udkom i 1880 *Den kirkelige bevægelse i Ryslinge i Fyen fra 1849-1868*, som jeg har brugt i skildringen af begivenhederne i Ryslinge, og som han tilegnede valgmenighederne i den Danske Folkekirke. To store værker udkom henholdsvis i 1881 og i 1885. Det første er *Folkelivet i Danmark og Sønderjylland fra 1766 til 1866*, som viser hans store kendskab til Sønderjyllands historie, og hans danskhed kommer her til orde. En af hans biografer, skriver, at bogen er i høj grad læseværdig. Lars Frederiksens holdning til folkestyret minder utroligt meget om den, lærer, forfatter og forlægger Poul A. Jørgensen i Hårby udtrykte i *En anden åbningstale* tilbage i 1985, der var trykt i *Morgenavisen Jyllands-Posten*.

Det andet værk er en bog af en hel anden type, idet det er en bog om friskolebevægelsen: *Friskolebevægelsen i året 1852 og de følgende år*. Den fortæller om Almueskoleloven af 1814 og dens forløber af 1806, som hans forældre og han selv var blevet undervist efter, og om opståelsen af friskolerne som et resultat af lovens udenadslæren, remseri og terperi. Skolen skulle oplive – men dog også oplyse.

For at støtte de allerede bestående friskoler dannedes foreningen *Selskabet for den danske almueskole* i 1856, der som punkt 1 i formålparagraffen havde, at, idet den støttede sig til den vågnende trang til et frit folkeligt skolevæsen, ville: 1. befordre oprettelsen af frie almueskoler. 2. virke hen til en reform i statens almindelige skolevæsen. Naturligvis opstod der som et resultat heraf en strid mellem dem, der ville bevare loven af 1814, og reformfolkene.

Efter en gennemgang af friskolens historie med Kold som hovedperson, består bogen af en beskrivelse af de på den tid bestående friskoler, som bygger på forskellige lokale personers optegnelser. Her har jeg blot gengivet, hvad Lars Frederiksen skrev om Baaring Friskole.

Edvard Brandes

Lars Frederiksen blev ved med at tage ivrigt del i den offentlige debat efter sønnens død, og han ønskede både inden for kirken og inden for skolen den størst mulige frihed. Han ønskede også, at den menige mands stemme blev hørt i landets vigtigste sager, da det var den menige soldat, der i de to slesvigske krige vovede liv og blod for Danmark.

Det mest spektakulære eksempel på forfægtelsen af hans idealer er striden med Edvard Brandes, Georg Brandes' bror blev i 1880 opstillet til Folketinget med støtte af Lars Frederiksens meningsfæller, omend ikke rigtig folkelige, nemlig højskoleforstander Lund og pastor Lindberg. Det fik Lars Frederiksen til at gå til angreb. Brandes svarede med at stævne Lars Frederiksen, og i stævningen hedder det: ”*I Fyns Tidende lørdag den 2. oktober 1880 har gårdmand Lars Frederiksen i Ryslinge med sit navns underskrift ladet indrykke en artikel med følgende overskrift: ”Fornyset indsigelse”, hvori han polemiserer mod ovennævntes og særlig sidstnævntes virksomhed for mit, Edvard Brandes’, valg for Svendborg Amts 6. kreds*”.

Lars Frederiksen betegnede i artiklen fritænkere som folk, der havde trådt kristendommen under fode, og som ville familielivet og alt det skønneste og helligste for menneskelivet til livs. Man kunne ligefrem tænke sig, at hvis fritænkere fik regimentet, så ville de ikke alene afskaffe kristendommen som et tåbeligt og unødvendigt påhæng for folket, men også lukke kirkerne og slå præsterne ihjel. Det lyder voldsomt, men det er jo faktisk sket i flere lande i vor tid.

Udskriften fra Sunds Herreds protokol fylder 6 foliosider, og konklusionen er følgende: *”Thi kendes for ret: Indstævnte gårdmand Lars Frederiksen af Ryslinge bør for tiltale af citanten dr. phil. Edvard Brandes fri at være. Sagens omkostninger ophæves”*.

I hele Lars Frederiksens forfatterskab mærker man den grundtvig-koldske friskolelærer, som udtrykker sig om folkeånden således: *”Kun når folkeånden kommer i pagt og samklang med gudsånden, er en virkelig folkelig oprejsning af den nuværende elendighed i vort fædrelands både indre og ydre forhold mulig”* – det var tiden efter 1864 og provisorietiden, han havde i tankerne, Han mente, at politikerne glemte Danmark og kun tænkte på egen fordel.

Helt utrolig modig var Lars Frederiksen og ikke mådeholden i sine udtalelser, når han kæmpede for, hvad han troede på, og her lignede han sin stejle og stridbare mor. Men når det gjaldt familiens sorger og bekymringer, var han som sin far meget blød, og det gav sig især udtryk i flytningen fra Ryslinge.

Lars Frederiksen forlader Ryslinge

Birkedal forlod Ryslinge i 1885, og der var nu kun den gamle gård, som ville have kunnet holde Lars Frederiksen og hans mor tilbage i landsbyen. Johanne Povlsdatter var ked af, at hendes barndomshjem nu kun var et lille husmandssted, og Lars sørgede stadig over sønnens død. Sine blev visnok slet ikke spurgt, om hun ville flytte til Bredballe så langt bort fra sine slægtninge.

Hvorfor Bredballe blev målet for flugten fra Ryslinge, er ikke helt klart. Men i hvert fald drog Lars Frederiksen sammen med sin datter Maries mand fri- og højskolelærer Anders Schmidt og en ejendomshandler fra Odense til

Jylland for at se på gårde, vist i første omgang for at finde en gård, der var egnet til et børnehjem, som Schmidt ville oprette, og de blev hængende ved gården i Bredballe.

Imidlertid blev den ikke børnehjem, men familien Frederiksens nye hjem. Jordtilliggendet var på et halvt hundrede tønder land, hvoraf de 12 tønder var "halvskidt" skov med ager og eng. Gården var ikke det bedste køb, og Aksel mente, at sælgeren af gården, en anden fynbo ved navn Lars Rasmussen, der var kendt med gårdhandel, fik gården for godt betalt. Men den mere uerfarne Lars Frederiksen havde uden tvivl tillid til manden, netop fordi han var fynbo.

Gården, som købtes, var Bredballegaard, hvis stuehus lige er blevet revet ned (2017), hvilket var helt unødvendigt, men Gumlink (Dandy) der ejer gården sørgede ikke for at vedligeholde stuehuset. De oprindelige udbygninger er for længst borte. De blev revet ned, og nye opført. De eksisterende er genopført efter en brand i 1946.

Udbygninger blev i 2014 indrettet til børnehave. Det ville sikkert have glædet Lars Frederiksen, selv om han ville have beklaget nedrivelsen af stuehuset, ligesom nogle af slægten og de nuværende bredballeboere gør. Familiens ankomsten til Bredballe fandt sted i begyndelsen af juni måned 1887. Det husker Aksel tydeligt, for det var lige før hans mors fødselsdag. Og her lader jeg ham tage ordet: *"Bedstemor var meget spændt på den Jyllandstur. At komme ind i en gård igen, var hende ikke imod, men jyderne kendte hun kun fra uldgydernes besøg med den store bylt uldtøj på nakken, og de var ikke sådan helt (normale). Og bedstemor var jo i hendes gode (øjeblikke) ikke uden humør. Og jeg erindrer hende mere end én gang med et glimt i øjet sige: "Bare vi kan holde os fri for lus, når vi kommer over til de jyder." Der var noget om det, mente hun, at jyderne var sådan en slags anden classes mennesker. Turen var med toget fra Ringe til Vejle, som var en stor begivenhed for både bedstemor og lille Aksel og var imødeset med store forventninger, men jeg husker ikke andet af den end bedstemors udbrud på færgen over Lillebælt. Vi sad i stille solskin på dækket og var halvvejs ude – hun var ikke af de kvinder, der talte lavt, og på en gang udbryder hun: "Ska vi dovde snart te sejle?" Det kom på allerbredeste fynsk. Folk kiggede, og jeg blev helt flov over, at hun ikke havde mærket, vi lagde fra bolværket.*

Men ellers kom vi helt og vel til det øvrige vejstykke. Men hvilket syn mødte vi, da vi nåede gårdens mark. Første års kløvermark, som ved købet af gården stod så lovende og skulle gi' hø til køernes vinterfoder, den var ikke ædt af, men var jodsket ned af kørerne. Det var den første store skuffelse, og de andre græsmarker var fuldkommen nøgne. "Å, janne dog," sa' far".

Desuden var det tørre år 1887, året med alle tiders mindste høst. Men der var kontrakt med et par forretninger i Vejle, hvortil mælken blev kørt ind i en dertil indrettet gig. Det var dog kun det første år, for så blev der opført et andelsmejeri inde i Vejle, skriver Aksel, men det var sikkert Hover-Hornstrup Andelsmejeri, som eksisterede fra 1888 til 1898. Der var ingen andelsmejerier i Vejle på dette tidspunkt.

Bredballe anno 1887

Men det var et sted uden ånd og liv, man var kommet til. Det ses tydeligt i Aksels erindringer: *"Bredballe, en halv mil øst for Vejle, i Hornstrup Sogn, smukt beliggende med udsigt over fjorden, var i enhver henseende gammeldags, med en befolkning blottet for interesser. Der var kun to gårde, som havde tærse- og resemaskine. Det var "æ slesviger", som de oppe i byen kaldte Mathias Clausen, der boede på marken, og så os. De to gårde havde også roer til kørerne. For alle andre gårde i byen var det en uskreven lov, at pløjearbejdet senest skulle være tilendebragt den 1. november. Og de gjorde ikke andet ved jorden end vende den én gang hvert efterår. Derefter skulle karlen have sin plads i laden med plejlen vinteren igennem.*

Rensningen af det aftærskede korn skete med en træskuffe, som der skulle særlig øvelse til at svinge på den rette måde for ved dens hjælp at skille kernerne fra avnerne.

De Bredballebøndergårde hørte med til de små gårde, så en karl og en dreng var det normale folkehold sammen med en pige, drengen til at passe kørerne og andet forekommende, og pigen først og fremmest til at malke kørerne, gå med i marken i hø- og kornhøst, og så indendørs.

Ingen bonde her var kommet længere end til plov og harve i sin mekanisering, andre end de to ovennævnte. Da vi kom til Bredballe, var der ingen af byens oprindelige landbrugere, som var kommet så langt som til roerne, men i årenes løb (1887-96) var der enkelte, som nåede til et lille

stykke med roer, så der kunne blive et par stykker dagligt til hver ko, og med olie kagerne forholdt det sig på samme måde.

Hvad angår beboerne, var der mange originaler. ”Og så den gamle kone, hvis mand, jeg var sendt ned til for at tilsige om kalkning, så tit for øvrigt, - efter at missionen havde holdt sit indtog, så hun på sin egen måde var blevet berørt deraf, sagde til mig: ”En skal sgu holde sig til Vorherre, ja, gu skal en så; det står en sig faneme ve’”.

I Vinding lige på den anden side Vejle Fjord var der ”højskole (forstanderen P. Andreasen havde tidligere undervist på Ryslinge Højskole) og storbønder – helt anderledes end i Bredballe. Mor og far var inviteret om til en af disse storbønder – og jeg var som altid med. Da klokken var hen mod 10 (22), siger konen: ”A frys Niels, skal vi ikke snart i seng?” Det syntes forældrene alligevel var mærkeligt, men det var tegn på at bryde op, så vi kørte hjem”.

En grundtvigianer halvanden mil borte

Det var en stor trøst for Lars og Hansine, at der ikke var langt til præstegården i Ølsted, hvortil de løste sognebånd. Præsten Laurids Nyegaard var en god ven og grundtvigiansk præget fra sit hjem. Efter sin teologiske embedseksamen blev han først højskolelærer bl.a. i Ryslinge og senere medhjælper for Vilhelm Birkedal, hvis datter Augusta han viedes til i Nazarethkirken i 1875.

Efter et par andre embeder fik Nyegaard i 1884 embede i Ølsted. Augusta var Lars Frederiksens gamle skolekammerat i Kolds Skole hos Birkedal og Hansines ungdomsveninde, og det var med Aksels ord overkommeligt at drage hen til ham om søndagen. ”--- vi havde som de eneste i byen en rigtig pæn nedbygget fjedervogn med to faste sæder. Da Karl, min storebror, aldrig ville med i kirke i Ølsted, så var det altid mig, som måtte sidde bagi sammen med mor, mens far sad på bukken med pisk og tømme. Pисken blev rakt højt til vejrs, når der en enkelt gang kom en cyklist imod os – joe, så stod han af, mens vi kørte forbi. Så kom vi til kirken, og hvor husker jeg fra de første år, når præsten kom til følgende passus i bønnen ”syndens sold er død”, hvor jeg så præsten stå med vort runde sold hjemme fra laden og ryste det deroppe på prædikestolen for at skille kernerne fra avneren – avneren er jo døde, så det er dem, han er ude efter. Derefter kørte de tre altid til

præstegården for at spise til middag, og først på eftermiddagen gik så turen hjem til Bredballegård”.

Missionen kommer til Bredballe

Næsten samtidig med Frederiksen-familiens ankomst til Bredballe kom Indremission til landsbyen, og befolkningen blev vakt, som det ses i Aksels beretning. Det var en meget kraftig bølge af Indremission, som fordrede udløsning og handling. Skanderup Moe (Carl Moe, præst i Harboøre, fra 1885 i Skanderup ved Kolding) og Harboøre Jensen prædikede, så der blev bygget missionshus og holdt møder.

Ifølge Vejle Amts Folkeblad blev der på indvielsesdagen den 10. september 1889 holdt eftermiddagsmøde i Lars Frederiksens skov *”på en til sådant brug særdeles heldig plads”*. Det er muligt, at det ikke var her, mødet afholdtes, for annoncen i Indre Missions Tidende angiver, at mødet skulle finde sted i gårdejer Niels Mathiasens skov ved Nørreskov, hvortil små flag viste vej. Niels Mathiasen på Enggaarden var formand for Indre Mission i Bredballe 1895-1919.

Det får stå hen i det uvisse, hvor mødet fandt sted, men Aksel skriver:

”Taleren skulle jo hentes, sædvanligvis i Vejle. Far blev også spurgt, han kom ellers ikke i missionshuset. Å – jo, han kunne da godt hente præsten. Karl brummede noget af det, men kørte. Vi havde lige haft skovauktion, som herredsfuldmægtigen havde holdt, og han kom derfor ud til Karl med en cigar, da han så, at han ventede i gården, hvor også præsten boede. Karl fik præstefolkene ombord og kørte. Midt i Nørregade bankede fru en Karl på ryggen: ”Kusk, vil De tage den cigar af munden, røgen generer mig.” Karl holder hestene an. ” Prr. Det vil jeg ikke, jeg er ikke lejekusk, vil De ikke køre med mig, så må De stå af.” Så var det præstens tur. ”Nej, nej, kør dog endelig.” Da de stod af, og formanden bød velkommen, spurgte fru en straks om, hvad det dog var for et forfærdeligt menneske, der havde kørt for dem”.

Familiens omgangskreds

Bortset fra Ryslingefolkene i Ølsted og enkelte bønder i Vinding, virker det ikke, som om Lars Frederiksens kom sammen med folk. Den eneste Bredballefamilie, der hørte til deres omgangskreds, var vist Mathias

Clausens, naboerne på Sandagergaard. Måske havde de to gårdejere samme syn på landbrug, måske var årsagen, at Lars Frederiksen gik meget op i den sønderjyske sag, og Mathias Clausen og hans kone Gerda f.

Threschau/Treschow kom fra den landsdel, der tabtes efter Krigen 1864.

Det lakker mod enden i Bredballe

Bedstemoderen, den kloge Johanne Povlsdatter, døde i Bredballe 2. juledag 1892 og blev efter eget ønske begravet på Hornstrup Kirkegård. ”*Jeg vil blive her. Det andet er noget sært skaberi. for Vorherre, han hitter mig såmænd, hvor jeg ligger,*” skal hun have sagt.

Johanne Povlsdatter fortrød heller aldrig flytningen til Bredballe, og ingen på gården i Bredballe var så glade netop dér som hun – måske fordi hun igen var kommet til at leve på en rigtig gård, og skønt hun var stolt af sin søn, syntes hun, at sønnen skulle beskæftige sig mere med det virkelige liv. Det gjorde han i Bredballe, selv om skribentvirksomheden fortsatte – med Hansines støtte. Ikke en linje lod Lars Frederiksen gå i trykken, som hun ikke havde været med til at give form og indhold ifølge datteren Johanne. Johanne fortæller også, at ganske vist led hendes bedstemor frygteligt af gigt de sidste år, og allerede inden Bredballe-tiden havde hun været sengeliggende det meste af vinteren, men så læste hun i Lars Frederiksens store bogsamling. Dog var det Bibelen, der betød mest for hende. Men hun elskede også naturen, og fra sit vindue kunne hun se ud på fuglene, hvor gråspurvne mindede hende om, at ingen spurv falder til jorden uden Guds vilje. (N Clausen-Bagge: *Grundtvigske Hjem*, 1945) Næsten samme beskrivelse af hende giver Aksel. Foruden sin Bibel og sin salmebog havde hun også, naturligvis, dagens avis på en hylde over hovedgærdet, og de blev alle tre brugt hver dag. Avisen havde hun ikke for nyhedernes skyld, nej, det var politikken, hun studerede lige til sin dødsdag. Hun var meget forarget på det estrupske Højre, der i hendes sidste halve snes år styrede riget gennem provisorier.

Lars Frederiksen døde få måneder efter sin mor, den 16. marts 1893, men han ville gerne tilbage til Ryslinge, hvor han blev begravet på sognekirkens kirkegård. Det var valgmenighedspræsten Karl Povlsen, der holdt begravelsestalen, og her nævnte han, at Lars Frederiksen særligt havde gået i

skole hos tre personer: *”hos sin mor, hos Kold og hos Birkedal. De viste ham alle tre vejen opad, de bidrog alle tre til at føre ham ind i den skole, hvor han holdt ud til det sidste, i Vorherres skole.”*

Lars Frederiksens eftermæle

Lars Frederiksen er beskrevet som en af de første bønder, der fik sin udvikling gennem højskolebevægelsen, og som en mand, der hele sit voksne liv var delt mellem at være bonde og lærer.

Sin kritiske holdning bevarede han til det sidste. Efter 1870 havde Lars Frederiksen tilsluttet sig Det Forenede Venstre, men advarede partiet mod at blive udelukkende *”politisk og socialt”*. Det måtte ikke glemme den grundtvigsk-koldske højskoletraditions vægt på *”det menneskelige og det åndelige som grundlag for arbejde i samfundets tjeneste”*.

I de sidste år af hans levetid i Bredballe kom hans kritiske holdning til udtryk, da han skrev om *”grundtvigianernes særlige forordning”* angående den umiddelbare tilegnelse. Hvis den ikke var efterkommet i så høj grad, da ville det grundtvigske livssyn have kunnet skabe flere personligheder blandt det menige folk, end tilfældet var. Han fortsætter: *”Havde udviklingen dengang i halvtredserne og tresserne givet sig udslag i kritik og ikke i bar umiddelbarhed, da var man kommet lettere over den kritiksye tid, vi nu (1892) er i”*.

Bredballegård sælges

Efter Lars Frederiksens død var der ingen til at drive gården. Aksel var for ung, og Karl ville være dyrlæge. I 1896 afhændedes den da ved mageskifte. Den mageskiftede ejendom var Sønderbrogade 26 i Vejle, som blev nedrevet i 1954 på grund af vejbyggeri. Fra Aksels beskrivelse vides, at den bestod af et forhus med port og mellemliggende gårdsplads og baghus med hver tre lejligheder. Bagved lå der en lille have, der stødte op til det store engdrag. Hansine Frederiksen flyttede ind i den lejlighed i baghuset, som køberen af gården havde beboet, en rar og rummelig lejlighed på 1. sal. Hansine mente, at hun kunne finde sig til rette her med udsigt over Vejle Ådal, men hun kom snart til at føre et omflakkende liv, da hun fulgte med sine døtre til København.

Lars Frederiksen og Hansine Christensens børns skæbne

Marie Frederiksen, gift Schmidt

Maries mand fik aldrig sit børnehjem, men blev forstander bl.a. for Vejle Amts Børnehjem på gården Tingskov mellem Børkop og Skærup. I 1899 blev Marie og Schmidt bestyrere af et højskolehjem i Silkeborg. To år senere flyttede Marie med sin ældste søn til Slagelse, hvor søsteren Johanne nu boede. Herfra gik turen til København, og i Colbjørnsensgade 11 oprettede hun Marie Schmidts Højskolehjem. En tid opholdt også Maries to sønner, Johanne og hendes mor sig på højskolehjemmet. Hansine var flyttet til København i 1902, hvor hun fik en lotterikollektion.

Marie og August Schmidt blev skilt i 1903. På forskellig vis mistede Marie også sine sønner. Den ældste, Johannes, født i 1887, blev kontorist og udvandrede til USA, hvor han ”forsvandt”, og den yngste, Sigurd, født i 1888, blev journalist – kaldte sig i øvrigt Sigurd Sahn – og døde allerede i 1932 efter et ophold på Vejlefjord Sanatorium, da han havde fået tuberkulose.

I 1909 købte Marie en grund og opførte Strandhotellet på Gl. Skagen, som stadig eksisterer som en del af Ruths Hotel. Hun solgte det i 1917, men var da flyttet til København igen. Sidst fik hun ved Klaus Berntsens ((1844-1927 friskolelærer, konsejlspræsident og ven af familien, ligeledes af fynsk bondeslægt) hjælp en klasselotterikollektion i København.

Johanne

Johanne bibragte Aksel de fleste af de kundskaber, han fik i barneårene, når man lige ser bort fra bibelhistorien, for den fik han af sin mors mund, som han skriver. Johanne blev bedre uddannet end de fleste kvinder dengang. Hun tog et årskursus på Vældegård Kvindeskole i Gentofte, oprettet af Ryslingefolk, og blev derefter lærerinde på Tingskov, hvor Aksel kom til at gå i skole, men hun uddannede sig videre. I København gik hun på Statens et-årige kursus med sprog som hovedfag. Derefter fik hun ca. år 1900 plads som lærerinde på Frøkerne Branners Skole (nu Dyrhs Skole), en privat eksamensskole i Slagelse.

Men så fik Johanne også tuberkulose og måtte i skoleåret 1903-1904 opgive arbejdet. Hun blev helbredt efter et par år på Boserups Sanatorium og boede så sammen med sin mor i København. Her kom hun i kontakt med præsten ved Solbjerg Kirke Harald Ostenfeld, den senere biskop over Sjællands Stift, og ved hans hjælp blev hun ansat som lærerinde ved en nyoprettet særklasse på Frederiksberg. Hun var alene om undervisningen, og det var hun egentlig glad for – Aksel skriver: *"ingen over og ingen ved siden af"*. Økonomisk var stillingen god med normeret løn og pension, som hun nåede at få.

Marie og Johanne

Marie og Johanne boede sidst sammen på Sdr. Fasanvej 33 2. sal tv. på Frederiksberg, lige ved Frederiksberg Have. Johanne (f. 1872) døde i 1946, mens Marie (f. 1865) levede til 1953. Efter Johannes død flyttede hun ved provst Niels Jørgen Ralds hjælp ind på et hvilehjem på Sagasvej 8, hvor Aksel mente, hun havde det rigtig hyggeligt. Sagasvej 8 er nu Den Selvejende Institution Solbjerg under de Samvirkende Menighedsplejer.

Karl Frederiksen og Marie Lebech

Aksel fortæller en del mere om sin storebror Kristen Karl – det blev han døbt, for han skulle være en kristen karl. Han blev født den 29. juli 1874, og han var en velbegavet dreng. Selv fortalte han, at han havde læst alle B.S. Ingemanns historiske romaner, da han var 4 år gammel, men det har vi nu tilladt os at tvivle på! Den sidste vinter, mens familien boede i Ryslinge, gik han i Ringe Efterskole, men han boede hjemme, og Aksel skriver, at det må have været en streng vinter, for han tog de godt 3 km på skøjter flere gange. Han gik ligesom Johanne til præst i Ryslinge, og den sommer boede han hos en bolsmand, som han havde *"forelsket sig"* i, mærkeligt nok, for dér måtte han slæbe for kost og logi med trillebøren i tørvemosen, så han fik næsten deformede storknoklede hænder, som hans mor og far så forfærdede på, da han vendte hjem til Bredballe efter konfirmationen.

Så længe Lars Frederiksen levede, blev det anset som en selvfølge, at Karl skulle være landmand, og han kom ud at tjene i Lejrskov vest for Kolding, men så skete der det, at han ifølge Aksel ikke blot kærestedes, men forlovede sig med skolelærerens datter, og så skiftede han spor.

Skolelæreren var Ludvig Lebech, der var blevet ansat i Bredballe Skole i 1865, og datteren var Marie (Sofie Marie Magdalene Conradine Lebech), født den 11. april 1874. Og hun skulle ikke være bondekone, mente hendes far, så Karl og Marie måtte forlovede sig hemmeligt i 1892, da de var 18 år gamle.

Karl overtog driften af Bredballegaard efter sin fars død. Marie blev sendt til Jordrup for at lære husholdning, og Karl kæmpede hjemme i Bredballe for at dygtiggøre sig som landmand. Han var som fremmed ikke accepteret af Bredballebønderne, men han fortæller i et brev til Marie, at han var helt stolt, når de roste ham, fordi han havde gjort en god hestehandel. Han badede nøgen i fjorden sammen med karlene som en af de ivrigste – så noget accepteret var han da.

En dag modtog Marie et brev, hvor Karl meddelte hende, at han godt forstod, at hun ikke skulle være bondekone, så han ville prøve at blive dyrlæge. Hun protesterede, men han fik hende overtalt, og derefter gik han hver dag til Vejle på et kursus, hvor det lykkedes ham at tage en præliminæreksamen med et tillæg i sprog, og han rejste til København for at studere. Helt præcist ankom Karl til Kronprinsensgade 4, hvor han havde lejet et kvistværelse på 5. etage, den 23. april 1895, men han "indkom" først til Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole den 6. november, så han har nok skullet lære mere for at blive optaget.

Karl fik en fin dyrlægeeksamen, men også han blev ramt af tuberkulose. Ligesom Johanne kom han sig, ikke på grund af et rigtigt sanatorieophold, men han var på Tingskov det meste af en sommer, hvor han fulgte en kur, foreskrevet af lektor P.A. Mørkeberg på Landbohøjskolen, der senere i sin anbefaling betegnede Karl som værende "*af en elskværdig karakter*".

Mørkeberg var foruden dyrlæge ifølge Aksel også menneskelæge, og da Karl vendte tilbage til Landbohøjskolen, kunne Mørkeberg erklære ham helbredt. Karl var sikkert blevet syg, fordi han sled for meget i det, boede dårligt og fik for ringe mad.

Den 8. november 1900 viedes Kristen Karl Frederiksen og Marie Lebech i Hornstrup Kirke af pastor Otto Sommer fra Veflinge, som var gift med Maries søster Meta, og brylluppet blev fejret på Missionshotellet i Orla Lehmannsgade. Først på året havde Karl lejet et hus i Taulov, der oprindeligt

var opført som lægebolig. Nu blev huset købt, og Marie flyttede ind i Dyrslægeboligen.

Dyrslæge K.K. Frederiksen var en travl dyrslæge, hvorom der fortælles mange historier, bl.a. var han, da han endnu kørte i gig, kendt for at køre, som det gjaldt livet, og det gjorde det måske også – altså dyreliv. Når han kom på besøg, kommanderede han med bønderne, men han var alligevel højt respekteret.

Det nåede hans mor at opleve, og hun var en elsket gæst i Dyrslægeboligen. Hun var her tit på sin fødselsdag, når kornblomsterne stod i blomst, men en del af sommeren tilbragte hun på Skagen hos Marie, og herfra sendte hun mærkelige brogede sten og konkylier til børnebørnene i Taulov.

De sørgede meget, da hun døde på Ndr. Fasanvej 46 3. sal den 21. november 1918 og ligesom Lars Frederiksen blev begravet på Ryslinge Kirkegård. Begravelsestalen i Nazarethkirken blev holdt af hendes gode ven biskop Ostfeld, og han sagde bl.a.: *”Hun var en klog og velbegavet kone, som fulgte godt med, men hun var tillige umiddelbar og enfoldig i god forstand. Hun havde så nært til Gud, hvor andre har deres tvivl og tunge tanker at slås med”* .

Det havde været en lang vej at gå for den lille pige fra væverhuset i Hårslev, der kom ud at tjene som 10-årig, til den gamle kone i lejligheden på Frederiksberg med den kirkelige omgangskreds. Kun hendes ravnsorte hår var uforandret! Min mor huskede hende, og hun har fortalt, at Bedstemor troede fast på Vorherre, selv i småting, som fx at han ville hjælpe, hvis hun lige stod og ikke havde råd til at købe fløde.

Aksel – den yngste.

Aksel blev også gift med en Bredballe-pige. Det var datteren Ingeborg fra Sandagergaard, hvis forældre som allerede nævnt, stort set var de eneste Lars Frederiksen og Sine kom sammen med. Der var ca. 200 meter mellem de to gårde, men Sine var blevet så træt på grund af det liv, hun havde måttet leve, at hun ikke kunne bevæge sig så langt. Der måtte spændes for, og det var ikke kun til kaffe, man besøgte hinanden. Det var også til aftensmad,

som Aksel skriver, men det ikke var så fint dengang. Menuen stod ofte på frikadeller og snittebønner. Altid sluttede aftenen med en sang.

Aksel kom til at tjene på Sandagergaard efter sin konfirmation. Det var en uendelig gammel gård, da det var en gård inde fra byen, der var revet ned ved udskiftningen og stillet op igen derude på den hældende mark ned mod Vejle Fjord. Mathias Clausen havde købt gården i 1882, da den blev kaldt Heldager, men han døbte den om til Sandagergaard. DHan havde i flere år talt om at skulle bygge "reden" om, og det blev netop til noget i den sommer, hvor Aksel var der. På den hældende skråning blev der opført en mægtig stor længe på 24 x 40 alen med køerne foroven og korngulvene forneden. Mere nåede Mathias Clausen ikke at få bygget, før gården blev taget fra ham fire år senere på grund af købmandsgæld, som han slet ikke så sig i stand til at afvikle. Købmanden i Vejle havde tinglyst pantebrev på beløbet, men han foretog sig ikke andet. Så fik Indre Mission øje på gården til et børnehjem, og de afkøbte købmanden obligationen, og nn var der ingen redning. Hjemmet kom til at ligge, hvor gården lå. Den store længe er som det eneste bevaret af gården.

Aksel skriver: *"Sommeren 1894 gik med megen kørsel og markarbejde, med håndværkere og meget andet. Hele familien drog til Gundsømagle.*

Til november flyttede jeg hjem. Karl var begyndt på sit kursus i Vejle, og om foråret skete bytningen af gårde med ejendommen i Vejle".

Herefter havde Aksel pladser på forskellige gårde, men som 17-årig blev han landvæsenselev i tre år under Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab. Det første år tilbragte han på godset Knuthenborg, og han havde aldrig haft så lang en sommer som sommeren 1897. Han sled i det, og han fik da også en god anbefaling. Derefter gik turen til Lerbæk ved Vejle, hvor forholdene var langt roligere. Aksels næste plads var på det store gods Wedelsborg på Sydvestfyn.

Vinteren 1900-1901 tilbragte Aksel på Testrup Højskole, understøttet af Vejle Amt. Han fik meget ud af opholdet. De verdenshistoriske foredrag, som forstander dr. teol. Nørregaard holdt, udvidede hans horisont, og han fik det første kig ind i fysikkens verden, hvor han aldrig havde været før.

Vinteren 1902-1903 var Aksel på Tune Landbrugsskole, stadig understøttet af amtet, og her lærte han en masse om kvægavl og planteavl.

Herefter gik der igen tre år med praktisk arbejde, men samtidig uddannede Aksel sig til kontrolassistent, og han fik ansættelse i Bagsværd, hvor han var i halvandet år,

Årstallet var nu 1908, og det havde længe været planen, at Aksel skulle på landbrugsafdelingen på Landbohøjskolen. Imidlertid manglede pengene.

Men så skete der "*det alvorlige*", at de tre Fyns Tidende-aktier, som hans mor havde, ynglede, så der nu var tre gange 2.500 kr. til rådighed, efter den tids forhold et enormt beløb. Aksel fik senere som gift landbrugskonsulent 1400 kr. om året i løn.

Aksel lånte den ene aktie, men projektet var et vovestykke på grund af hans manglende forkundskaber. Det var slid og slæb fra ende til anden, ligesom da Karl læste til dyrlæge, men han bestod eksamen med et flot resultat.

Den energi, han udviste, hang sammen med, at han allerede før 1. del havde forlovet sig med Ingeborg fra Sandagergaard, der nu gik hjemme hos sine forældre på deres gård i Gundsømagle.

Efter eksamen fik Aksel stilling som lærer i planteavl på Kærhave

Husmandsskole ved Ringsted, men han ville hellere være

landbrugskonsulent. Det blev han på Samsø. Den 7. november 1911 blev

han og Ingeborg viet på rådhuset i Roskilde, og næste dag rejste de til

Samsø. Her fik han et godt samarbejde med bønderne, så han blev opfordret

til at skrive de samsiske andelsmejeriers historie i anledning af deres 25 års

beståen. Hans arbejde resulterede i bogen "*Mejeribruget paa Samsø*", der

udkom i 1914.

Med skildringen af tiden på Samsø slutter A. M. Frederiksen, som han altid

selv kaldte sig, beskrivelsen af sit og familiens liv, men hans eget liv, der

begyndte i Ryslinge den 18. marts 1880, fortsatte til 1962, da han som

enkemand døde alene den 25. eller 26. august i Ubby ved Kalundborg. Her

havde han virket som landbrugskonsulent i mange år med husdyrbrug som

speciale. Også denne virksomhed resulterede i en bog. I 1938 udkom

Kalundborg Omegns og Løve Herreds Landboforenings 50 Aars Jubilæum

21. December 1888-1938. Aksel arbejdede fra 1926 til 1952 også som

landbrugslærer ved Vestsjællands Landbrugsskole i Høng.

Aksel og Ingeborg fik tre børn. Trude blev væver, Aase møbelsnedker, tegner og billedeskærer, og Lars landmand, skovhugger og tømrer. Han udvandrede til Canada, hvor han "forsvandt" ligesom hans fætter, Maries søn. Aase blev gift med maleren og keramikeren Niels Holmer Trier, sønnesøn af Vallekilde Højskoles grundlægger Ernst Trier. De blev forældre til Troels, Lisbeth og Lars Trier. Lisbeth Trier blev psykolog. Troels Trier er maler og musiker, Lars er guitarist og har været docent ved Det Kongelige Danske Musikkonservatorium. Han er tillige maler og var i mange år medlem af Vallekilde Højskoles bestyrelse. Brødrenes børn fortsætter i slægtens kunstneriske spor. Lars var i mange år medlem af Vallekilde Højskoles bestyrelse.

Kristen Karl Frederiksen og Marie Lebech havde 3 børn, der alle var døbt Lebech Frederiksen. Det var forfatteren Mogens (Børge) 1902-1977, faglærer Ellen(Gertrud) g. Sørensen 1904-1972 og dyrlæge Preben (Leif) 1915-1978).

Der var som nævnt ingen af disse, der havde noget med fri- eller højskoler at gøre, ej heller havde deres børn. Mogens' børn: forskningsbibliotekar Anne Marie Magdalene Lebech (Frederiksen), folketingsstenograf Karen Johanne Lebech Frederiksen og Lars kaldet Lasse. Ellens børn: lektor cand. mag. Anna Marie Lebech-Sørensen og lektor cand. mag. Hans Lebech Sørensen. Prebens børn: læge Lone Lebech, læge Peter Lebech, dyrlæge Dorte Lebech og Rikke Lebech.